क्रम सं० १५८४

प्रवेश सं० ३४८५४

विषयः धर्मशास्त्रम्

ग्रन्थकार

नाम श्राद्धप्रकाशम्

पत्र सं० १-२७

अक्षर सं० (पंक्तौ) ३४ पंक्ति सं० (पृष्ठे) ११

श्लोक सं०

लिपिः दे.ना.

आधारः का.

आकारः ११.४ x ४.७

ग. १५८८

वि० विवरणम् पू.

सी० एस० यू० पी०---७७ एस० सी० डी०---१६५१---५० ०००

ग. १० / ३५१

008990

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सपिंडीकरणंनाम श्राद्धं पार्वणवद्भवेत् अर्घ्येसंयोजनेनैव पिंडसंयोजनंनतु ।

इतिश्राद्धहेमाद्रौ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

[illegible] ॥ अथ श्राद्धप्रकरणमारभ्यते॥ श्राद्धं नाम [illegible] तत्स्थानीयस्य वा द्र
[illegible] श्रद्धया [illegible] बुद्धिविशिष्टं [illegible] मेकोद्दिष्टमिति॥ [illegible] पुरूरवोद्दे
[illegible] पार्वणं [illegible] द्दे शेन क्रियमाणमेके [illegible] ॥ पुनश्च त्रिविधं नित्यं नै
[illegible] नित्यं [illegible] पार्वणं चोदितं अहरहरमावास्याष्टकादिषु॥ [illegible]
[illegible] पार्वणं चोदितं नैमित्तिकं तथा पुत्रजन्मादिषु॥ काम्यं [illegible] पार्वणं विहितं काम्यं
[illegible] स्वर्गादिकामानां कृत्तिकानक्षत्रेषु॥ पुनश्च पंचविधं अहरहः पार्वणं वृद्धिश्राद्धं एके
[illegible] सपिंडीकरणं चेति॥ [illegible] श्राद्धमन्नं पितृ [illegible] इत्यादिना [illegible] पार्व
[illegible] वृद्धिश्राद्धं च दर्शयिष्यामः [illegible] कालानाह॥ [illegible] वृद्धि [illegible] पक्षौ अयनद्वयं॥ द्वयं
[illegible] संपत्ति [illegible] संक्रमः॥ व्यतीपातो [illegible] श्राद्ध
[illegible]
[illegible]

मा ४

त्रयोदशी [illegible]

पंचधा विभक्तेऽह्नि [illegible] चतुर्थो भागास्त्रिमुहूर्तः॥ अष्टकाश्चतस्रः॥ हेमंतशिशिरयोश्चतुर्णाम
परपक्षाणां अष्टमीष्वष्टका इत्याश्वलायनोक्ताः वृद्धिः पुत्रजन्मादिः कृष्णपक्षोऽपरपक्षः
अयनद्वयं दक्षिणोत्तरसंज्ञकं द्वयं कृशरमासादिकं ब्राह्मणसंपत्तिर्विषुवद्वयं
मेषतुलयोः सूर्यसंक्रमः आदित्यस्य राशेः राश्यंतरगमनं॥ अयनविषुवतोः संक्रांतित्वेन
सिद्धेऽपि पृथगुपादानं फलातिशयप्रतिपादनार्थं॥ व्यतीपातो योगविशेषः॥ गजच्छाया
यदेंदुः पित्र्यदैवत्ये हंसश्चैव करे स्थितः याम्या तिथिर्भवेत्सा हि गजच्छाया प्रकीर्तिता॥
[illegible] हस्तिच्छायेति केचित् सहनग्रहणं॥ कालप्रक्रमात्॥ ग्रहणं चंद्रसूर्योपरागः
यदा च कर्तुः श्राद्धं प्रति रुचिर्भवति तदापि [illegible] युगादिष्वपि तथा॥ अहरहः श्रा
द्धव्यतिरिक्तं वक्ष्यमाणं चतुर्विधश्राद्धं ब्राह्मणसंपत्तिमाह॥ अग्र्याः सर्वेषु वेदेषु श्रो
त्रियो ब्रह्मविद्युवा॥ वेदार्थवित् ज्येष्ठसामा त्रिमधुस्त्रिसुपर्णिकः॥ सर्वेषु वेदेषु [illegible]
[illegible] अन्यमनस्काः [illegible] याजनशीलाः अग्र्याः॥ श्रोत्रियः श्रुताध्य
[illegible]
न [illegible] षु मु [illegible] एते श्राद्धकालाय

ऋत्व संपन्नाः॥ वक्ष्यमाणं ब्राह्मण•योदे। न्यसो ब्रह्मवित् युवा मध्यमवयस्कः सर्वस्य वेदं
विशेषणं। मंत्रब्राह्मणयोरर्थं ये जीतिवेदार्थवित् ज्येष्ठसः मा सामविशेषस्तद्व्याय
नांगं व्रतं च तद्व्रताचरणेन यस्तदधीते ज्येष्ठसामा॥ त्रिमधुऋग्वेदैकदेशस्तद्व्रतं तद्व्रता
चरणेन यस्तदधीते स त्रिमधुः॥ त्रिसुपर्णमृग्यजुषयोरेकदेशस्तद्व्रतं च तदाचरणे
न यस्तदधीते स त्रिसुपर्णिकः एते ब्राह्मणाः श्राद्धसंपद इति वक्ष्यमाणक्रियासंबंधः
स्वस्रीय ऋत्विग्जामातृयाज्यश्वसुरमातुलाः॥ त्रि•णाचिकेतदौहित्राः शिष्यसंबं
धिबांधवाः॥ स्वस्रीयो भागिनेयः। ऋत्विगुक्तलक्षणः। जामाता दुहितुर्भर्त्ता। त्रिणा
चिकेतं यजुर्वेदैकदेशस्तद्व्रतं तद्व्रताचरणेन तदध्यायी त्रिणाचिकेतः॥ अन्यत्प्र
सिद्धं॥ एते च पूर्वोक्तागम्यश्रोत्रियाद्यवेदितव्याः अनुकल्पस्त्वयं ज्ञेयः सदा सद्भिरनुष्ठि
त इत्यभिधाय मनुना स्वस्रीयादिभिरभिहितत्वात्॥ कर्मनिष्ठास्तपोनिष्ठाः पंचा

ग्निर्ब्रह्मचारिणः पितृमातृपराश्चैव ब्राह्मणाः श्राद्धसंपदः॥ कर्मनिष्ठाः विहितानुष्ठानपराः॥
तपोनिष्ठास्तपःशीलाः सभ्यावसथ्या त्रेताग्नयश्च यस्य स पंचाग्निः पंचाग्नीविद्याध्यायी च॥ ब्रह्म
चारी उपकुर्वाणको नैष्ठिकश्च॥ पितृमातृपरास्तत्पूजापराः॥ चकाराज्ज्ञाननिष्ठादयश्च॥ ब्राह्म
णा न क्षत्रियादयः श्राद्धसंपदः श्राद्धस्याक्षयफलसंपत्तिहेतवः॥ वर्ज्यानाह॥ रोगी हीनातिरिक्तां
गः काणः पौनर्भवस्तथा॥ अवकीर्णी कुंडगोलौ कुनखी श्यावदंतकः॥ रोगी महारोगोपसृ
ष्टः हीनमतिरिक्तं वा अंगं यस्यासौ हीनातिरिक्तांगः॥ एकेनाक्ष्णा यो न पश्यत्यसौ काणः॥
विकृतप्रजनन खलतिदुश्चर्मप्रभृतयो निरस्ताः पुनर्भूरुक्तलक्ष
णा तस्यां जातः पौनर्भवः॥ अवकीर्णी ब्रह्मचार्येव स्त्रीसंगस्खलितः॥ कुंडगोलकौ परदारे
षु जातौ॥ पत्यौ जीवति कुंडः मृते भर्तरि गोलकः इत्येवं लक्षण
कुनखी ये ते द्वे सुतौ कुंडगोलकौ॥ श्यावदंतकः स्वभावकृष्णदशनः॥ एते श्राद्धे निंदिताः वक्ष्यमाणेन
स्त्रीसंकुचितनखः श्यावदंतकः

हे वडूः॥स्र्तकाध्यापकः क्लीवः कन्यादुष्यभिशस्तकः॥ मित्रध्रुक् पिशुनः सोमविक्रयी
परिविंदकः॥१॥ वेतनग्रहणेन यो ध्यापयति स भृतकाध्यापकः वेतनदानेन यो धीते
सोपि॥ क्लीबो नपुंसकः॥ असद्भिः सद्भिर्वा दोषैः कन्याया दूषयिता कन्यादूषी॥ स
ता असता वा ब्रह्महत्यादिना अभियुक्तो अभिशस्तः मित्रध्रुक् मित्रद्रोही परदोषसं
कीर्त्तनशीलः पिशुनः सोमविक्रयी यज्ञे सोमस्य विक्रेता॥ परिविंदकः परिवेत्ता॥
ज्येष्ठे अकृते दारे अकृताग्निपरिग्रहे वा यः कनीयान् दारपरिग्रहमग्निपरिग्रहं वा कु
र्यात् स परिवेत्ता ज्येष्ठस्तु परिवित्तिः॥ तथाह मनुः॥ दाराग्निहोत्रसंयोगं यः करोत्य
ग्रजे स्थिते॥ परिवेत्ता स विज्ञेयः परिवित्तिस्तु पूर्वज इति॥ एवं दानस्याप्येकस्यापि
परिवित्तिः परिवेत्ता च यया च परिविद्यते॥ सर्वे ते नरकं यान्ति दातृयाजकपंचमा
इति वचनात्॥ मातापितृगुरुत्यागी कुंडाशी वृषलात्मजः॥ परपूर्वापतिः स्तेनः क

नास्संसर्गी

र्मदुष्टाश्च निंदिताः॥ विनाकारणेन मातापितृगुरून् यस्त्यजति स मातापितृगुरुत्यागी एवं
भार्यासुतत्याग्यपि वृद्धौ च मातापितरौ साध्वी भार्या सुतः शिशुः अप्यकार्यशतं कृत्वा भर्त्तव्या
मनुरब्रवीदिति समाननिर्देशात् कुंडस्यान्नं योश्नात्यसौ कुंडाशी एवं गोलकस्या
पि यस्तयोरन्नमश्नाति स कुंडाशी प्रकीर्त्तितः इति वचनात् वृषलो निर्द्धर्मस्तत्सुतो वृ
षलात्मजः परपूर्वा पुनर्भूस्तस्याः पतिः परपूर्वापतिः अदत्तादायी स्तेनः कर्मदुष्टाः शा
स्त्रविरुद्धकारिणः चकारात् कितववेदविप्लवकप्रभृतयः एते श्राद्धे निंदिताः प्रतिषिद्धा
अन्याः सर्वेषु वेदेष्वित्यादिना श्राद्धयोग्यब्राह्मणप्रतिपादनेनैव तद्व्यतिरिक्तानामयो
ग्यत्वसिद्धौ पुनः केषांचिद्रोग्यादीनां प्रतिषेधवचनमुक्तलक्षणब्राह्मणासंभवे प्रतिषे
धरहितानां प्राप्त्यर्थं एवं श्राद्धकालान् ब्राह्मणांश्चोक्त्वाधुना पार्वणप्रयोगमाह निमंत्र

धूर्त्तः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

कर्मभिः पूर्वो क्षा[illegible] लात्र श्राद्धे क्षणः क्रियतामिति पूर्वेद्युर्निमंत्रयेत् प्रार्थनया क्षणमस्तु गमये दपरेद्युर्वा
पूर्वेद्युरपरेद्युर्वा श्राद्धे १
यीत पूर्वेद्युर्ब्राह्मणानात्मवान् शुचिः तैश्चापि संयतैर्भाव्यं मनोवाक्कायकर्मसु उपस्थिते नि
मंत्रयीत त्र्यवरान् सम्यग्विप्रान् यथोदितानिति मनुस्मरणात् आत्मवांश्चेंद्रियो कोन्मादादि
रहितश्चेत् यद्वा आत्मवान्नियतेन्द्रियो भवेत् शुचिः प्रयतश्च तैरपि निमंत्रितैर्ब्राह्मणै
र्मनोवाक्कायव्यापारैः संयतैर्नियतैर्भवितव्यं ॥०॥ अपराह्णे समभ्यर्च्य स्वागतेनाग ५
४ तांस्तु तान् पवित्रपाणिराचांतानासनेषूपवेशयत् अपराह्ण उक्तलक्षणे तान्निमंत्रि
तान् ब्राह्मणानाहूय स्वागतवचनेन पूजयित्वा कृतपादधावनाचांतान् कुशेषासने
षु पवित्रपाणिः पवित्रपाणीनुपवेशयेत् यद्यपि सामान्येनापराह्ण इत्युक्तं तथापि कुत
प आरभ्य तदादि पंचसु मुहूर्त्तेषु परिसमापनं श्रेयस्करं अह्नो मुहूर्त्तो विख्यातो दशपं
चच सर्वदा तत्राष्टमो मुहूर्त्तो यः स कालः कुतपः स्मृतः मध्याह्ने सर्वदा यस्मान्मंदी

भवति भास्करः तस्मादनंतफलदस्तत्रारंभो विशिष्यते ऊर्द्धं मुहूर्त्तात् कुतपाद्यन्मुहूर्त्तचतु
ष्टये मुहूर्त्तपंचकं ह्येतत् स्वधाभवनमिष्यत इतिवचनात् तथान्यदपि श्राद्धोपयोगि कुत
पसप्तकमुक्तं मध्याह्नः खड्गपात्रं च तथा नेपालकंबलः रूप्यं दर्भास्तिला गावो दौहित्रश्चा
ष्टमः स्मृतः पापं कुत्सितमित्याहुस्तस्य संतापकारिणः अष्टावेते यतस्तस्मात् कुतपा इ
ति विश्रुता इति युग्मान् दैवे यथाशक्ति पित्र्येऽयुग्मांस्तथैव च परिश्रिते शुचौ देशे दक्षि
णाप्रवणे तथा दैवे आभ्युदयिके श्राद्धे युग्मान् समान् ब्राह्मणानुपवेशयेत् कथं य
थाशक्ति शक्तिमनतिक्रम्य तत्र वैश्वदेवे द्वौ मात्रादीनां तिसृणामेकैकस्याः द्वौ द्वौ ति
सृणां वा द्वौ एवं पित्रादीनामेकैकस्य द्वौ द्वौ त्रयाणां वा द्वौ एवं मातामहादीनां च तत्र
१क त्रयेपि वैश्वदेवं तंत्रं वा पित्र्ये पार्वणश्राद्धे अयुग्मान् विषमानुपवेशयेदिति संवध्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ते एतच्चापरिश्रितसर्वतः प्रच्छादिते शुचौ गोमयादिनापलिप्ते दक्षिणाप्रवणे दक्षि
णातो वनंतदेशे कार्य्यं द्वौदैवे प्राक्त्रयः पित्र्य उदगेकैकमुभयत्रवा मातामहानामप्येवं तं
त्रं वा वैश्वदेविकं अयुग्मान्पित्र्य इति पार्वणश्राद्धं आगमूते वैश्वदेवेप्ययुग्मप्रसंगइद
मारभ्यते द्वौदैव इति दैवे वैश्वदेवे द्वौ ब्राह्मणौ प्राङ्मुखावुपवेश्यौ पित्र्ये अयुग्मानि
त्य विशेषणप्रसंगो विशेष उच्यते त्रयः पित्र्य इति पित्रादिस्थाने त्रय उदङ्मुखा उपवे
श्याः पक्षांतरमाह एकैकमेव वा वैश्वदेवे पित्र्ये वा एकमेकमुपवेशयेत् संभवतो विक
ल्पः मातामहानामप्येवं श्राद्धनिमंत्रण [illegible] द्वौदैवे प्राक्त्रयः पित्र्य उदगेकैकमेव वा एवं
संतं पितृश्राद्धवत्कर्त्तव्यं पितृश्राद्धमातामहश्राद्धं च वैश्वदेवं तंत्रेण वा कर्त्तव्यं तंत्र
शब्दः समुदायवाचकः यदा तु द्वावेव ब्राह्मणौ लब्धौ [illegible] तदा वैश्वदेवे पात्रप्रकल्पनं

पित्र्य ५ वैश्वदेविक

५ नैकैकं ब्राह्मणं नियुंज्यात् यथाह वसिष्ठः [illegible] एकं भोजयेद्विप्रं दैवं तत्र कथं भवेत् अ ५

न्नं पात्रे समुद्धृत्य सर्वस्य प्रकृतस्य च देवतायतने दत्वा ततः श्राद्धं प्रवर्त्तयेत् प्रास्ये
त्तदन्नं तु दद्याद्वा ब्रह्मचारिण इति पाणिप्रक्षालनं दत्वा विष्टरार्थं कुशानपि आ
वाहयेदनुज्ञातो विश्वेदेवास इत्यृचा तदनंतरं वैश्वदेवार्थब्राह्मणहस्ते जलं विष्ट
रार्थं कुशानयुग्मान्द्विगुणितानासने दक्षिणतो दत्वा विश्वान्देवानावाहयिष्य
इति ब्राह्मणान्पृष्ट्वा तैरावाहयेत्यनुज्ञातो विश्वेदेवास आगत शृणुता म इमं हवमित्यादि आगच्छंतु
महाभागा विश्वेदेवा महाबलाः ये यत्र विहिताः श्राद्धे सावधाना भवंतु ते इत्यनेन च
स्मार्त्तेन मंत्रेण तानावाहयेत् एतच्च यज्ञोपवीतिना प्रदक्षिणं च कार्य्यं अपसव्य

ततः कृत्वा पितॄणामप्रदक्षिणमिति पित्र्ये विशेषश्रवणात् येवैरन्ववकीर्य्याथ नाउनेस पवित्र
के शन्नोदेव्यापयः क्षिप्त्वायवोसीतियवांस्तथा यादिव्याइतिमंत्रेणहस्तेषर्घं विनिःक्षि
पेत् ततो वैश्वदेवार्थब्राह्मणसमीपभूमिप्रादक्षिण्येनयवैरास्तीर्य्यानंतरं तेजसादिनाउ
नेसपवित्रं केकुशायुग्मांतर्हितशन्नोदेवीरभिष्टय इत्यनयर्चापः क्षिप्त्वायवोसिधान्यराजो
वेत्यादिनामंत्रेणयवान् ततोगंधपुष्पाणि च क्षिप्त्वानंतरमर्घपात्रांतर्गतपवित्रांतर्हितेषु
विप्रहस्तेषुयादिव्या आपः पयसेत्यादिनामंत्रेण विश्वेदेवाइदं वोर्घमित्यर्घोदकं वि
निःक्षिपेत् दत्वोदकं गंधमाल्यं धूपदानं सदीपकं अथकरशौचार्थमुदकं दत्वा यथाक्रमं गं
धपुष्पधूपदीपदानं कुर्य्यात्तथा छादनदानंच गंधादीनां चस्मृत्यन्तरोक्तो विशेषो द्रष्टव्यः
चंदनकुंकुमकर्पूरागुरुपद्मकान्यनुलेपनार्थे इति विष्णुनोक्तं पुष्पाणि च शौंढजातयः प्रश

6

स्यु र्मल्लिका श्वेतयू[illegible]नि सर्वाणि कुसुमानि च चंपकमित्याद्युक्तानि
वर्ज्यानि च उग्रगंधान्यगंधानि चैत्यवृक्षोद्भवानि च पुष्पाणि वर्ज्जनीयानि रक्तवर्णानि या
नि च जकंटकिजंकंटकिजमपि शुक्लं सुगंधि यत्तद्द्यान्नरक्तं दद्यात् कमपि कुंकुमजंजल
जं दद्यादित्यादीनि द्रष्टव्यानि धूपे च विशेषो विष्णुनोक्तः प्राण्यंगं सर्वं धूपार्थे न दद्यात् घृ
तमधुसंयुक्तं गुग्गुलु श्रीखंडागुरुदेवदारुसरलादि दद्यादिति दीपे च विशेषः शंखेनोक्तः
घृतेन दीपो दातव्यस्तिलतैलेन वा पुनः वसामेदोद्भवं दीपं प्रयत्नेन च वर्जयेत् आदर्शन
[illegible]वशु[illegible]नवमहतं सदशं दद्यादिति एतच्च सर्वं वैश्वदेवानुष्ठानं कार्यमुदङ्मुखः कुर्य्या
त् पितृकार्यं दक्षिणामुखः यथाह वृद्धशातातपः उदङ्मुखास्तु देवानां पितॄणां दक्षिणा
मुखः प्रदद्यात् पार्वणं सर्वं देवपूर्वं विधानतः इति अपसव्यं ततः कृत्वा पितॄणामप्रदक्षि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

णं द्विगुणोस्तु कुशान् दत्वा उशन्तस्त्वा पितॄन् आवाहय तदनुज्ञातो जपेदायंतु न
स्ततः ततो वैश्वदेवकांडानंतरमपसव्यं यज्ञोपवीतं प्राचीनवीतं कृत्वा अत्र तत इति वद
ताकांडानुसमयादर्शितः पित्रादिनां त्रयाणामयुग्मान् कुशान् द्विगुणभुग्नान् प्रदक्षि
णं वामतो विष्टरार्थमासनेषु दकपूर्वं दत्वा पुनरुदकं दद्यात् अपः प्रदाय द्विगुणभुग्ना
न् कुशान् दत्वापः प्रदापयेदित्याश्वलायनस्मरणात् एतच्चाद्यंतयोरुदकदानं वैश्वदे
वे पित्रे च प्रतिपादनार्थं द्रष्टव्यम् अथ पितॄन् पितामहान् प्रपितामहानावाहयिष्य इति ब्राह्म
णान् पृष्ट्वा ह्वयेति तैरनुज्ञात उशंतस्त्वा नि धीमहीत्यनयर्चा पित्रादीनावाह्यायंतु नः पि
तर इत्यादिना मंत्रेणोपतिष्ठेत यवार्थस्तु तिलैः कार्याः कुर्याद् अर्घ्यादि पूर्ववत् दत्वा
र्घ्यं संस्रवांस्तेषां पात्रे कृत्वा विधानतः पितृभ्यः स्थानमसीति न्युब्जं पात्रं करोत्यधः यवा

र्थाः यवसाध्यानि कार्याणि अन्ववकिरणादीनि तिलैः कर्तव्यानि ततो र्घपात्रासादनाद्या
च्छादनांतं पूर्ववत् कुर्यात् तत्रायं विशेषः तिलानपहता असुरा रक्षांसीत्यादिना मंत्रेण ब्राह्म
णान् परितो ऽप्रदक्षिणमन्ववकीर्य राजतादिपात्रेषु त्रिषु युग्मकुशनिर्मितकूर्चेषु दि
तसु शंनोदेवीरिति मंत्रेणापः क्षिप्त्वा तिलोसि सोमदेवत्य इत्यादिमंत्रेण तिलान् गंध
पुष्पाणि च क्षिप्त्वा स्वधार्घ्या इति ब्राह्मणानां पुरतार्घपात्राणि स्थापयित्वा या दिव्या इ
ति मंत्रांते पितरिदं तेर्घ्यं पितामहेदं तेर्घ्यं प्रपितामहेदं तेर्घ्यं इति ब्राह्मणानां हस्तेष्व
र्घं दद्यात् एकैकमुभयत्र वेत्यस्मिन् पक्षे पात्रत्रयं कार्यं एवमर्घं दत्वा तेषामर्घ्याणां
संस्रवान् ब्राह्मणहस्तगलितान् अर्घ्योदकानि पितृपात्रे गृहीत्वा दक्षिणाग्रं कुशस्तंबं न

मौनिधायतस्योपरि पितॄन्पः स्थानमसीत्यनेनमंत्रेणतत्पात्रंन्युब्जमधोमुखंकुर्यो
त्तस्योपरिअर्घपात्रपवित्राणिनिदध्यात् अनंतरंगंधधूपदीपाच्छादनानिपितृभ्य
तिगंधः पितरिदत्तपुष्पमित्यादिप्रयोगेनदद्यात् अग्नौकरिष्यन्नादाय
घृतप्लुतं कुरुष्वेत्यभ्यनुज्ञातोहुत्वाग्नौपितृयज्ञवत् हुतःशेषंप्रदद्यात्तुभाजनेषुस
८ माहितः यथालाभोपपन्नेषुरौप्येषुतु विशेषतः अनंतरमग्नौकरिष्यन्घृतप्लुतंघ ८
ताक्तमन्नमादायब्राह्मणान्पृच्छेदग्नौकरिष्यइतिघृतग्रहणंसूपशाकादीनिवृत्य
र्थे ततस्तैःकुरुष्वेत्यभ्यनुज्ञातः प्राचीनावीतीभूमुपसमाधायमेक्षणेनादाय
नसंपदा जुहुयात् सोमायपितृमतेस्वधानमोग्नयेकव्यवाहनायस्वधानमइति पि
रपितृयज्ञकेत्यनाग्नौहुत्वामेक्षणमनुप्रहृत्यहुतशेषमन्नमवदायदधाना

विशेषतोरौप्येषुपित्रादिभाजनेषुदद्याद्वैश्वदेवभाजनेषु समाहितोऽनन्यमनस्कः अत्र
यद्यप्यग्न्याधिविशेषेणोक्तंतथाप्याहिताग्नेःसन्निधानादुद्धृतेदक्षिणाग्नौकर्मस्मार्त
विवाहाग्न्याधिस्यापवाददर्शनात् यथाहमार्कंडेयःआहिताग्निस्तुजुहुयाद्दक्षिणाग्नौस १२
माहितः अनाहिताग्निस्त्वौपसदेऽग्न्यभावेद्विजेप्सुवेति अर्द्धाधानपक्षेत्वौपासनाग्निस
द्भावादाहिताग्नेः अनाहिताग्नेरप्यौपासनाग्नावेवाग्नौकरणहोमः एवमन्वष्टकादि
षुनिर्वापिपिंडपितृयज्ञकल्पातिदेशात् काम्यादिषुचतुर्षुब्राह्मणपाणावेवहोमः य
थाहुर्गृह्यकाराः अन्वष्टक्यंचपूर्वेद्युर्मासिमास्यथपार्वणं काम्यमभ्युदयेष्टम्यामेको
द्दिष्टमथाष्टमं चतुर्ष्वाद्येषुसाग्नीनांवह्नौहोमोविधीयते पित्र्यब्राह्मणहस्तेस्यादुत्तरेषुच
तुर्ष्वपीति अस्यार्थः हेमंतशिशिरयोश्चतुर्णामपरपक्षाणामष्टमीष्वष्टकाइत्यष्टकानि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

हितास्तत्र नवम्यां यत्क्रियते तदन्वष्टक्यं सप्तम्यां तु क्रियमाणं पूर्वेद्युः मासि मासि [illegible] कृष्णपक्षे
पंचम्यादि प्रभृति तिषु यस्यां कस्यां चित्तिथावन्वष्टक्यातिदेशेन यद्विहितं अमावास्यायां पिंडपि
तृयज्ञानंतरं यद्विहितं तत्प्रत्याब्दिकं स्वर्गादिकामानां कृत्तिकादिषु नक्षत्रेषु यद्विहितं तत्का
म्यं अभ्युदये पुत्रोत्पत्त्यादिषु तडागानां देवताप्रतिष्ठादिषु च यद्विहितं अष्टम्यां याष्टका
दि विहिता एकोद्दिष्टशब्देन सपिंडीकरणं लक्षयति तत्रैकोद्दिष्टस्यापि सद्भावात् सा ९
त्प्रत्याब्दिकोद्दिष्टस्य तदभावात् अथवा गृह्यभाष्यकारमतेन साक्षादेकोद्दिष्ट [illegible] सद्भावात् साध्यादेकोद्दिष्टमेव [illegible] नामाद्येषु चतुर्षु [illegible] कस्याग्नौ होमः [illegible] ग
षु चतुर्षु पित्र्यब्राह्मणहस्ते [illegible] कस्यापि प्रमीतपितृकस्य द्विजस्य पार्वणे नित्यमित
तस्यापि पार्वण एव होमः न निर्वपति यः श्राद्धं प्रमीतपितृको द्विजः इंदुक्षये मासि मा

[illegible] यितेतु सइति वचनात् एवं काम्याभ्युदयिकाष्टकैकोद्दिष्टपाणौ [illegible]
[illegible] नावत्तु विप्रस्य पाणावेतोपपादयेदिति मनुस्मरणात् पाणिदत्तस्य पृथग्ग्रासप्रति
षेधश्च दृश्यते यथाहुर्गृह्यकाराः अन्नं पाणितले दत्तं पूर्वमश्नंत्यबुद्धयः पितरस्ते [illegible]
तृप्यंति शेषान्नं न लभंति ते यच्च पाणितले दत्तं यच्चान्यदुपकल्पितं एकीभावेन भोक्त
व्यं पृथग्भावो न विद्यत इति दत्तान्नं पृथिवी पात्रमिति पात्राभिमंत्रणं कृत्वेदं विष्णुरि
[illegible] द्विजांगुष्ठं निवेशयेत अन्नं [illegible] अपायभक्ष्यादिकं भाजने कृत्वा पृथिवीति मंत्र
मित्यादि नामंत्रेण पात्राभिमंत्रणं कृत्वेदं विष्णुरित्यनेन [illegible] द्विजांगुष्ठं नि
वेशयेत् अन्नौदनं [illegible] भाजनेषु कृत्वा पृथिवीति पात्रमित्यादिनाम
त्रेण पात्राभिमंत्रणं कृत्वेदं विष्णुरित्यनेन मंत्रेण द्विजांगुष्ठं निवेशयेत तत्र

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

चवैश्वदेवे यज्ञोपवीती विप्रेभ्यः हव्यं रुचितेति पित्र्ये प्राचीनावीती विप्रेभ्यः कव्यं रुचितेति विप्रैः
हव्यं च कव्यं च ब्रूयात् रुचितेति नेत्रमादिति स्मरणात् सव्याहृतिकां गायत्रीं मधुवाता इति
तृचं च जप्त्वा यथासुखं वाच्यं भुंजीरंस्तेपि वाग्यता अनंतरं विश्वेभ्यो देवेभ्य इदमन्नं परि
विष्टं परिवेक्ष्यमाणं चातृप्तेरिति यवोदकेन निवेदयेत् तथा पित्रेऽमुकगोत्रायामुकशर्म
१० णे इदमन्नं परिविष्टं परिवेक्ष्यमाणं चातृप्तेरिति तिलोदकेन निवेदयेत् तथा [illegible] १०
प्रदानेन पित्रे निवेद्यैवं पितामहाय प्रपितामहाय च निवेद्यानंतरमपोशानं दत्वा [illegible]
व्याहृतिभिः सहितां गायत्रीं मधुवाता अमृतान्वितइति तृचं मधुमधुमध्विति [illegible]
जपेत् यथासुखं जुषध्वमिति ब्रूयात् संकल्पसिद्धदेवेभ्यः [illegible] श्राद्ध
निवेद्याशानं तु षष्ठे [illegible] तथा गायत्रीभिः सकृद्वापि [illegible] व्याहृतिपूर्विकां

धा॰ ॥ १

मधुवाता इति तृचं मधुमधुमध्विति त्रिकं तथा तिरस्कारादिवचनात् भुंजीरंस्तेपि वाग्य
ता [illegible] वाग्यता मौनिनो भुंजीरन् आमिष्टं हविष्यं च दद्यात् क्रोधनोत्व
रः आत्मविस्मृत्य [illegible] जप्त्वा पूर्ववत् अन्नं भक्ष्यं भोज्यं लेह्यं चोष्यं पेयात्म
कं पंचविधं दृष्टं यद्यद् ब्राह्मणाय प्रीतायकर्त्तव्यं वा रोचते हविष्यं श्राद्धे हविष्याणि [illegible]
[illegible] शुंठी मरिच [illegible] हिंगु
हिमालियवर्गा धूममुद्गमाषमुल्यनकालशाकमहाशल्केला शुंठी [illegible]
२ गुरुशर्करा शाकपूर्वे सैंधवसामनपनसनालिकेरकदलीबदरगव्यपयोदधिघृतपायस
मधुमांसप्रभृतिमूलं तरपासिद्धं वा दितव्यं हविष्यमित्यनेनैवायोग्यस्य [illegible] पंतर
प्रसिद्धः कोद्रवमसूरचणककुलत्थपुलाकनिष्पावराजमाषकूष्मांडवृन्ताक [illegible]
[illegible] पादकी वंशांकुरपिप्पलीवचाशतपुष्पोषा विडलवणमाहिषचामरक्षीर [illegible]

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तपायसादीनांनिवृत्तिश्च अक्रोधनः क्रोधहेतुसंभवेपि अत्वरोऽव्यग्रः आतृप्तेर्दद्यादि
तिसंबंधः तृप्तान्ज्ञात्वा यथा किंचिदुच्छिष्यतेतथादद्यात् उच्छेषणंस्यादासवर्गभागधेयं
यात उच्छेषणंभूमिगतमजिह्मस्याशठस्यच दासवर्गस्यतत्पित्र्ये भागधेयंप्रचक्षतइति
मनुस्मरणात् तथाश्राद्धभ्रे: पवित्राणिपुरुषसूक्तपवमानप्रभृतीनिजप्त्वातृप्तान्ज्ञा
त्वापूर्वोक्तजपंचेमव्याहृतिकामित्याद्युक्तंजपेत अन्नमादायतृप्ताःस्थेतितान्पृष्ट्वातृप्ता
११ स्मइतितैः प्रत्युक्तः शेषमप्यस्तिकिंक्रियतामितिपृष्ट्वाइष्टैः सहोपभुज्यतामि । सम्मु ११
पगम्यतदन्नंपित्र्यस्थानब्राह्मणस्यपुरस्तादुच्छिष्टसन्निधौदक्षिणाग्रदर्भेषुतांयां
भूमौतिलोदकप्रक्षेपपूर्वकंयेअग्निदग्धाइत्यनयर्चानिःक्षिप्यउजलितिलोदकंप्रक्षिप
न तदनंतरंब्राह्मणहस्तेषुगंडूषार्थंसकृत्सकृदपोदद्यात् सर्वमन्नमुपादायसतिलं

दक्षिणामुखः उच्छिष्टसन्निधौपिंडान्दद्यात्पितृयज्ञवत् पिंडपितृयज्ञक[illegible]तिद[illegible]च
मन्त्रपाणसह[illegible]विकिरणाकरणशिष्टचरुशेषेणसहसर्वमन्नमुपादायाग्निसन्निधौपिंड[illegible]द्या
त [illegible]ब्राह्मणान्भोजयित्वातिरिक्तमन्नमुपादायसतिलंतिलमिश्रंदक्षिणा[illegible]उच्छिष्ट
[illegible]न्निधौपितृयज्ञकल्पेनपिंडान्दद्यात् मातामहानामप्येवंदद्यादाच[illegible]तः [illegible]मौ
वाच्यंततः कुर्यादक्षय्योदकमेवच मातामहानामपिविश्वेदेवार्[illegible]दिपिंड[illegible]न
[illegible]कर्मैवमेवकर्तव्यं अनंतरंब्राह्मणानामाचमनंद[illegible] [illegible]स्वस्तीतिब्रूतनिब्राह्म
णान्स्वस्तिवाचयेत तेस्वस्तिप्रोक्तअक्षय्यमस्त्विति ब्राह्मणहस्ते[illegible]कदानंकु
र्या[illegible] त[illegible]क्षय्यमितिपठेत् दद्यात्दक्षिणांशक्त्यास्वधाकारमुदाहरेत् वाच्य
[illegible]तः [illegible] [illegible]:स्वधा[illegible] [illegible]तरंयथाशक्तिरजतहिरण्यादिदक्षिणांद

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

क्षिणां दत्वा स्वधां वाचयिष्य इत्युक्त्वा तैः स्वधोच्यतामित्युक्तः पितृभ्यः पित्रादिभ्यो,
मातामहादिभ्यश्च स्वधोच्यतामिति स्वधाकारमुदाहरेत् कृयस्तस्वधेत्युक्त्वोक्षोक्षेति
चेत्ततो जले विश्वेदेवाः प्रीयंतां विप्रैश्चोक्त इदं जपेत् [illegible] ब्राह्मणानस्तु स्वधेति ब्रूयः
तैरेवमुक्ते अनंतरं कमंडलुना [illegible] मंत्रोसिंचेत्ततो विश्वेदेवाः प्रीयंतामिति ब्रूयात् ब्राह्मणै
श्च प्रीयंतां विश्वेदेवा इत्युक्ते इदमनंतरोच्यमानं जपेत् दातारो नोभिवर्द्धंतां वेदाः सं १२
१२ ततिरेव च श्रद्धा च नो मा व्यगमद्बहुदेयं च नोस्त्विति दातारो हिरण्यादेर्नोस्माकं कुले
वर्द्धंतां बहवो भवंतु वेदाश्च वर्द्धंतां मध्ययनाध्यापनतदर्थज्ञानानुष्ठानद्वारा संततिः
श्च पुत्रपौत्रादिपरंपरा श्रद्धा च पित्र्ये कर्मणि आस्तिक्यं नोस्माकं माव्यगमन्मापगच्छतु देयं
च हिरण्यादि बहु [illegible] मस्माकं भवत्विति जपेदित्यन्वयः इत्युक्त्वोक्ता प्रि [illegible]

प्रणिपत्य विसर्जयेत् वाजेवाज इति प्रातः पितृपूर्वविसर्जनं एवं पूर्वोक्त प्रार्थनमंत्रं जप्त्वा
का च प्रार्थना चः धन्पा वयं भवंत्वा [illegible] सयुगलः [illegible] पवित्री कृतनस्मन्मंदिरं शाक
य शाकशम विगणय्य भवद्भिरनुगृहीता वयमित्येवंरूपाः प्रणिपत्य प्रदक्षिणापूर्वकं न
मस्कृत्य विसर्जयेत् कथं विसर्जयेदित्याह वाजेवाजेवत वाजिनो न इत्यनयर्चापि
तृपूर्वं पितामहादि विश्वेदेवांतं दर्भाग्रेण पाणिना उत्तिष्ठंत पितर इति ब्रुवन्प्रीतसुमन
विसर्जनं कुर्यात् यस्मिंस्ते संस्रवाः पूर्वमर्घपात्रे निवेशिताः पितृपात्रं तदुत्तानं
कृत्वा विप्रान्विसर्जयेत् यस्मिन्नर्घपात्रे पूर्वमर्घदानानंतरं ते संस्रवाः ब्राह्मणहस्ते
गलितार्थोदका निनिवेशिताः स्यात्पितामातपितृपात्रं न्युब्जं तदुत्तानं मूर्द्धमुखं कृ
त्वा विप्रान्विसर्जयेत् एतच्चाशीर्मंत्रजपादूर्द्ध्व वाजेवाज इत्यतः प्राग्द्रष्टव्यं कृत्वा विप्र

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

जेवेोदिति प्रत्ययश्रवणात् प्रदक्षिणमनुव्रजेत् इत्यनुज्ञातस्तान् प्रदक्षिणीकृत्य
प्रतिनिवृत्तः पितृसेविते श्राद्धशिष्टमिष्टैः सह भुंजीतः नियम एवायं न परिसंख्या मांसे
तु यथाहं भुंजीत पितृसेवितं ब्रह्मचारी भवेत्तां तु रजनीं ब्राह्मणैः सह अनंतरं मांसीमान्तं ब्रा
वि॰ ह्मणाननुव्रज्य चीर्णे द्विजन्मापि यथोक्तं अस्मिन्दिने श्राद्धं कृतं तत् सर्वं दिनं रात्री
१२ भोक्तृभिः ब्राह्मणैः सह कर्ता ब्रह्मचारी भवेत् तु शब्दात् पुनर्भोजनादि रहितः पि १२
वेत् पुनर्भोजनमध्वानं भाराध्ययनमैथुनं दानं प्रतिग्रहं होमं श्राद्धं भुक्त्वाष्टवर्जयेदि
ति वचनात् एवं पार्वणश्राद्धमुक्त्वेदानीं वृद्धिश्राद्धमाह एवं प्रदक्षिणावृत्को
वृद्धौ नांदीमुखान् पितॄन् यजेत दधिकर्कंधुमिश्रान् पिंडान् यवैः क्रियाः वृद्धौ पुत्र
जन्मादिनिमित्तवृद्धिश्राद्धे एवमुक्तप्रकारेण पितॄन् यजेत पूजयेत तत्र विशे

षमाह प्रदक्षिणावृत्क इति प्रदक्षिणा श्राद्धानुष्ठानपद्धतिर्यस्यासौ प्रदक्षिणावृत्कः अप
सव्यप्रचार इति यावत् नांदीमुखा इति पितॄणां विशेषणं अतश्चावाहनादौ नांदीमुखा
न् पितॄनावाहयिष्ये नांदीमुखान् पितामहानित्यादि प्रयोगो द्रष्टव्यः कथं यजेत इत्याह
दधिकर्कंधुमिश्रानिति कर्कंधु बदरफलं दध्ना बदरफलेन च मिश्रान् पिंडान् दत्वा यजेतेति
संबध्यते तिलसाध्याः सर्वाः क्रिया यवैः कर्त्तव्याः अत्र च ब्राह्मणसंख्यादर्शितेन युग्मादि
के यथाशक्ति त्यक्त प्रदक्षिणावृत्कादिगुणानामन्येषामपि स्मृत्यंतरोक्तानां विशेषधर्मा
णां प्रदर्शनार्थं यथाहाश्वलायनः अथाभ्युदयिके युग्मान् ब्राह्मणान् अमूलादर्भाः प्राग
ग्रा यज्ञोपवीती स्यात् प्रदक्षिणमुपचारो यवैस्तिलार्थो गंधादिदानं द्विर्द्विरनुदर्भा नाला
न्दे दध्नाद्यैर्वा सिसा गंध्वा सर्वो दत्त निर्मितः नामभिः उक्तानुभूतानांदीमुखान्

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्पत्वन्तरैः [illegible] व्यः क्र या हश्नानात्मः प्रात मा [illegible] पुष्पैर्जितो [illegible] तदनेनरंतनो मष्टौता महा [illegible] द रुद्धे
[illegible] ह

पिन्द [illegible] निमाह्यो कानप्रीणाहिनः स्वाहेतियवावपनं विश्वेदेवाइदंवो अग्न्येनांदीमुखाः
तरइदंवा द्यौमिति यथालिंगमग्न्येदानंपाणौ होमोग्नयेकव्यवाहनायस्वाहा सोमा [illegible]
त्मतेस्वाहेति मधुवाताऋतायतइतित्त्चस्थानेउपास्मैगायतेतिपंचम [illegible] नुभिः श्रा
वयेदक्षन्नमीमदंतेतिचषष्टीमाचांतेषु भुक्त्वा शय्यान्गोमयेनोपलिप्यतेषु प्राचीनाग्रा
न्दर्भान्संस्तीर्यतेषु पृषदाज्यमिश्रेण भुक्तशेषेणैकैकस्य द्वौ द्वौ पिंडादद्यादित्यादि १४
यद्यपि पितृन्यजेतेति सामान्येनोक्तं तथापि श्राद्धत्रयं क्रमश्श्वेसमृतमिति एकोद्दि
ष्टमाह एकोद्दिष्टं देवहीनमेकार्घ्यैकपवित्रकं आवाहनाग्नौकरण [illegible]
प्यवत् एकोद्दिष्टं एकउद्दिष्टोयस्मिन्श्राद्धेतदेकोद्दिष्टमिति कर्मनामधेयं [illegible]
पूर्ववदाचरेत् [illegible] संहारातपार्वणे सकलधर्मप्राप्तौ विशेषो विधीयते देवहीनमिति

[illegible] वदेवरहितं एकार्घपात्रमेकदर्भपवित्रं च आवाहनाग्नौकरण [illegible] नचरहितं अ
थसव्यतप्राचीनावीतं [illegible] सूत्रवत् अनेनानंतरश्लोकोक्तान्युदा [illegible] कयज्ञोपवीतंस्थाप
यति किंच उपतिष्ठतामक्षय्यस्थाने [illegible] विसर्जने अभिरम्यतामितिवदेत् द्वपु
[illegible] निरतास्मह यदुक्तं स्वास्तिवाच्यं ततः कुर्यादक्षय्योदकमेव च इतितमाक्षय्यस्थान
उपतिष्ठतामितिवदेद्विप्रविसर्जने कर्तव्यवाजेवाजइतिजपानंतरं दर्भाग्रेण [illegible]
निरम्यतामितिब्रूयात् तेचाभिरतास्मेतिवदेयुः इतिप्रसिद्धं शा [illegible] वादितियाव
त् [illegible] ध्याह्निकान्यथा यथाहदेवलः पूर्वाह्णे दैविकं श्राद्धम [illegible] तुपैतृकं ए
को [illegible] मध्याह्नप्रातर्वृद्धिनि [illegible] कमिति मंत्रोन पितृसेवितं [illegible] यस्यैकोद्दिष्ट
[illegible] विशेषो [illegible] अपराह्नेतुयद्द्धितं [illegible] पस्सुषितं च [illegible] कोशेष

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

चननुंजीतकदाचनेति नवश्राद्धंवदर्शित प्रथमोद्दिष्टतोद्विकिंचमेसप्तमेतथा
नवमैकादशेचैवतन्नवश्राद्धमुच्यतइति सपिंडीकरणमाह गंधोदकतिलैर्युक्तं
कुर्यातपात्रचतुष्टयंअर्घार्थेपितृपात्रेषुप्रेतपात्रंप्रसेचयेत येसमानाइतिद्वाभ्यां
शेषंपूर्ववदाचरेत एततसपिंडीकरणमेकोद्दिष्टंस्त्रिया अपि गंधोदकतिलैर्यु
क्तंपात्रचतुष्टयमर्घसिद्ध्यर्थेपूर्वोक्तविधिनाकुर्यात तिलैर्युक्तंपात्रचतुष्टयंवद १५
१५ तापितृवर्गेचत्वारिब्राह्मणादर्शिताः वैश्वदेवेचद्वौमिलित्वैवतत्रप्रेतपात्रोदकं
किंचिदवशेषंत्रिधाविभज्यपितृपात्रेषुसेचयेत येसमानाः समानसइतिद्वा
भ्यांमंत्राभ्यां शेषं विश्वदेवावाहनादि विसर्जनांतपूर्ववतपार्वणवदाचरेत प्रे
ताद्यपात्रावशिष्टोदकेनप्रेतस्थानब्राह्मणहस्ते पिंडदानंएकोद्दिष्टवत्समा

पयेत् पितृषुत्रिषुपार्वणवत एततसपिंडीकरणं अनंतरोक्तं एकोद्दिष्टंचततःप्रा
गुक्तंस्त्रियाअपिमातुरपिकर्त्तव्यं एवंतत्तापार्वणेनमातृश्राद्धंपृथक्कर्त्तव्यमित्यु
क्तंभवति अत्रप्रेतशब्दं पितुःप्रपितामहविशायेकेचित्रर्णयंति तस्यत्रिषंतत
मोवेनसपीडीकरणोत्तरकालेपिंडदानादिनिवृत्त्युपपत्तेः समनंतरमतस्य
तृनतरत्रपिंडोदकदानानुवृत्तेरंतर्नावोनयुक्तः अतएवाहयमः यःसपिंडीकृ
तंप्रेतपृथक्पिंडेनियोजयेत विधिघ्नस्तेनभवति पितृहाचापजायतइति
प्रकर्षेणतःप्रेतइतिचतुर्थेपिप्रेतशब्दोपपत्तेःप्रेतमाद्यवनिर्द्धाणादितिचप्रयो
गदर्शनात अपिच सपिंडीकरणश्राद्धंदेवपूर्वंनियोजयेत पितृनेवाशयेत्त
त्रपुनःप्रेतंननिर्द्दिशेदिति सपिंडीकरणोत्तरकालेप्रेतस्यश्राद्धादिप्रतिषेधो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दृश्यते सचानंतरमुक्तस्य नसंभवत्यमावास्यादौ श्राद्धादिविधानात् सपिंडतानुपु
१६ रुषसप्तमे विनिवर्त्तते इत्येतदपि वचनं चतुर्थस्य त्रिपुरुषांतर्भाव एव घटते चतुर्थस्य १६
पिंडत्रयव्यापित्वं पंचमस्य पिंडद्वयव्यापित्वं ~~षष्ठस्य पिंड~~ षष्ठस्यैकपिं
डव्यापित्वं सप्तमे निवृत्तिरिति पितृपात्रेष्वित्येतदपि पितृमुख्यत्वादस्मिन्ने
व पक्षे घटते नान्यथा पितामहस्य प्रमुखत्वात् तस्मात् पितृपात्रेषु प्रेतपात्रं प्रसेचये
दित्यपितुः प्रपितामहपात्रं पित्रादिपात्रेषु सेचयेदिति तदयुक्तं नह्यत्र पिंडसंयो
जनमुक्तं त्र पिंडदानादिनिवृत्तिप्रयोजनमुक्तं यत्र पिंडदानादिनिवृत्तिप्रयोजन
मपि तु प्रेतत्वनिवृत्त्या पितृत्वप्राप्त्यर्थं प्रेतत्वं च कृच्छ्रप्रयत्ननिवर्त्त्यं तद्दुःखानुभ
वावस्था यथाह मार्कंडेयः प्रेतलोके तु वसतिर्नृणां वर्षं प्रकीर्तिता क्षुत्तृष्णे प्रत

हं तत्र भवतां भृगुनंदनेति पितृत्वप्राप्तिश्च वस्वादिश्राद्धदेवतासंबंधः प्राक्तनैकोद्दिष्टास
हितेन सपिंडीकरणेन प्रेतत्वनिवृत्त्या पितृत्वं प्राप्नोतीत्यवगम्यते यस्यैतानि न दत्तानि प्रेतश्राद्धा
नि षोडश पिशाचत्वं स्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशतैरपि तथा चतुरो निर्वपेत पिंडान् पूर्वं तेषु समु
त्सृजेत् ततः प्रभृति वै प्रेतः पितृसामान्यमश्नुत इत्यादिवचनात् यः सपिंडीकृतं प्रेतं पृथक्पिंडेन
नापि पृथग्योगेकोद्दिष्टविधानेन पिंडदाननिषेधात् पार्वणविधानेन सह पिंडदानमवगम्यते
इति तत्र सांवत्सरिकपाक्षिके कोद्दिष्टविधानेनापाद्यते यदपि पुनः प्रेतेन निर्दिश्यादिति
तदपि प्रेतशब्दं नोच्चारयेद् पितृपदशब्दमेवेत्येवमर्थं न च प्रकर्षगमनात्त्रैव प्रेतशब्दः
यतो विशिष्टदुःखानुभावावस्था प्रेतशब्देनतूच्याभिधीयत इत्युक्तं योपि प्रमीतमात्रे
प्रेतशब्दप्रयोगः सोपि भूतपूर्वगत्या सपिंडतानुपुरुषे सप्तमे विनिवर्त्तत इति च प्रथमस्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सपिंडस्यचतुर्थेन्यापित्वात द्वितीयस्यपंचमव्यापित्वात तृतीयस्यषष्ठव्यापित्वात सर्वेमि
विनिवर्त्तेतइत्येवमपिघटते अपिच निर्वाप्यपिंडान्वयेननसापिंड्यमव्यापकत्वाद्गौलि
कशरीरावयवान्वयेनत्युक्तं पितृशब्दश्चप्रेतत्वनिवृत्त्याश्राद्धदेवतात्वमुपागतेषुवर्त्तत इ
ति पितृपात्रेस्थित्पविरुद्धं तस्मादनन्तरमृतपात्रोदकस्यतत्पिंडस्यचपितृपात्रेषु त
त्पिंडेषुचसंसर्जनमितिस्थित माचार्यस्तुपरमतमेवोपन्यस्तवान् एतच्चपितुःसपिं १७
१७ डीकरणंपितामहादिषुत्रिषुप्रमीतेषुवेदितव्यं पितरिप्रेतेपितामहेप्रपितामहेवाजी
वतिसपिंडीकरणंनास्त्येव श्रुतक्रमाच्चप्रमीतानांनैवकार्यमसपिंडनेतिवचनात यः
तुमनुवचनं पितायस्यतुमृतःस्याज्जीवेच्चापिपितामहः पितुःसनामसंकीर्त्यकीर्त्तये
त प्रपितामहमिति तदपिशब्दप्रयोगनियमार्थं न पिंडदानार्थं कथंम्रियमाणेतु [illegible]

[illegible] नपुनः कदाचिदपितामहस्यप्रपितामहस्यादित्वं [illegible] प्रपितामहस्यतत्पितुश्चतत
[illegible] नां सर्वेषिवचनत्वात् नियमार्थं पितरिपितुः पितामहस्य [illegible] व्यहं पिता
महेम्रियमाणेपितामहस्यपितृप्रपितामहेभ्यः प्रपितामहेपदद्यात्

त्रिपूर्वेषामेव निर्वपेत पितायस्यतुवृत्तःस्याज्जीवेच्चापिपितामहः सोपिपूर्वेषामेवनिर्वपेदि
त्यन्वयः प्रपितामहपिकथंनिर्वपेदित्याह पितुःसमानसंकीर्त्यकीर्त्तयेत्प्रपितामहमित्याद्यन्त
महेनासत्वेत्रपितृभ्यः पितामहेभ्यः प्रपितामहेभ्यइत्यंतश्चपिंडपितृयज्ञेशुमंतोपितरइत्या
दिमंत्राणामूहोनभविष्यति यदपिविष्णुवचनंयस्यपिताप्रेतःस्यात् पित्रेपिंडंनिधायपर्यपि
तामहात् पराभ्यां द्वाभ्यांदद्यादिति तस्याप्ययमर्थः पितामाह म्रियमाणेप्रेतेचपितरि पितु
रेकंपिंडमेकोद्दिष्टविधानेननिधायपितुर्यःपितामहस्ततः पराभ्यांद्वाभ्यांदद्यात्पितामः
हस्यात्मनः प्रपितामहः संप्रदानभूतस्थितएवेति। प्रपितामहायततः पराभ्यांद्वाभ्यांदद्या
दितिशब्दप्रयोगनियमस्तत्पूर्वोक्तएवस्वगोत्रब्राह्मणादिहतस्यापिसपिंडीकरणं नास्ति
दितव्यः यथाहकात्यायनः ब्राह्मणादिहतानांतुतितिसगावर्जिते श्रुतक्रमाच्चगतान्ये

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यंयेभ्य एव दद्यात्प्रमावितिगोवासलादिहतस्य पितुः सपिंडीकरणं संभवेत्तमुद्दिश्यापि प्रम
हादिभ्यः पार्वणविधानमनुपपन्नमितिसपिंडीकरणं नोक्तमिति मातुः पिंडदानादौ
गोत्रविप्रतिपत्तिर्भर्तृगोत्रेणकर्त्तव्यं पितृगोत्रेणवादातव्यमिति उभयत्र वचनदर्शना
त् स्वगोत्राद्भ्रश्यते नारी विवाहात्सप्तमेपदे स्वामिगोत्रेण कर्त्तव्यातस्याः पिंडोदकक्रि
यति श्राद्धेभर्तृगोत्र विशयं वचनं पितृगोत्रं समुत्सृज्यनकुर्याद्भर्तृगोत्रतः जन्म
नीव विपन्नोच नारीणां पैतृकं कुलमित्यादि पितृगोत्र विषयं एवं विप्रतिपन्ना वासुरा
दि विवाहेषु पुत्रिकाकरणेच पितृगोत्रमेव तत्रतत्र विशेषवचनाभावात् दानस्यानिहृ
त्तेश्च ब्राह्मादिषु विवाहेषु ब्राह्मीयवच बृहद्रथंतरविद्धिकल्पएवात्र येनास्य पितरो
याता येनयाताः पितामहाः तेनयायात्सतांमार्गं तेनगच्छन्नदुष्यतीतिवचनाद्वंशप

१८

रंपरायातसमाचारेण व्यवस्था एवंविध विषय व्यतिरेकेणास्यविषयान्तराभावात् य
त्र पुनः शास्त्रतोनव्यवस्था नाप्याचरतस्तत्रात्मनस्तुष्टिरेवव्यवस्थापिका यथागमोष्टमे
ष्टमेवाब्द इति मातुः सपिंडीकरणेपि विरुद्धानीववाक्यानिदृश्यंते तत्रपितामह्यादिभिः
सार्द्धं सपिंडीकरणंस्मृतं तथामन्त्रोपि नार्य्योयाः श्वमात्रादिभिः सहसपिंडीकरणंकर्त्त
व्यमितिपैठीनसिराह अपुत्रायांमृतायांतुपतिः कुर्य्यात्सपिंडतां श्वश्र्वादिभिः स
हैवस्याः सपिंडीकरणंनवेदिति पत्यासहसपिंडीकरणंयमआह पत्याचैकेनकर्त्त
व्यं सपिंडीकरणंस्त्रियाः सामृतापि हितेनैक्यंगता मंत्राहुतिव्रतैरिति उशना मातुर्मा
तामहेन सपिंडीकरणमुक्तं पितुः पितामहे योप्यः पूर्णे संवत्सरे सुतैः माता मातामहे त
द्वदित्याह नगरोछिवः इत्येवंविधेषुवचनेषु सत्सु अपुत्रा नार्य्याः तत्प्रमानार्य्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नत्री स्वमातृ सापिंड्यं कुर्यात् अन्वारोहणे तु पुत्रः स्वपित्रैव मातुः सापिंड्यं कुर्यात्
आसुरादि विवाहोत्पन्नः पुत्रिकासुतश्च मातामहेनैव ब्राह्मादि विवाहोत्पन्नः पित्रा
मातामहेन पितामह्या वा विकल्पेन कुर्यात् अत्रापि यदि नियतो वंशसमाचारस्तदानीं
तथैव कुर्यात् वंशसमाचाराभ्यनियतश्चेदात्मनस्तु रुचिरवंचेति यत्रास्ति ... तत्र
१० च येन केनापि मातुः सापिंड्यं यत्राष्टकादिषु मातृश्राद्धं पृथगभिहितं (अष्टकासु च
वृद्धौ च गयायां च मृतेहनि मातृश्राद्धं पृथगभिहितं) अष्टकासु च वृद्धौ च गयायां च मृते
हनि मातृश्राद्धं पृथक्कुर्यादन्यत्र पतिनासहेति तत्र पितामह्यादिभिरेव पार्वणश्राद्धं
... अन्यत्र पतिनासहेति पति सापिंड्ये तदंशभागित्वात् मातामहस्य पिंडे तदंश
भागित्वात्तेनैव सह यथाह शातातपः एकमूर्तित्वमायाति सपिंडीकरणे कृते पत्नी १९

ति पितृणां तु तस्माद्देशेषु भागिनी एवं चरति गाता मातामहेन मातुः सापिंड्ये मातामहस्या
द्धं पितृश्राद्धं वा नित्यमेव पत्या पितामह्या वा मातुः सापिंड्ये मातामहश्राद्धं न विलोप्य
ते मुदयोक्तेन प्रत्यवाय इति निर्णयः अर्वाक् सपिंडीकरणं यस्य संवत्सराद्भवेत् त
स्याप्यन्नं सोदकुंभं दद्यात् संवत्सरं द्विजैः संवत्सरादर्वाक् सपिंडीकरणं यस्य कृतं तस्य
कृते प्रतिदिवसं प्रतिमासं च यावद्वत्सरं शक्त्यनुसारेणान्नमुदकुंभसहितं ब्राह्मणाय द
द्यात् अर्वाक् संवत्सरादिति वदता सपिंडीकरणं संवत्सरपूर्णप्राग्वेति दर्शितं यथा
हाश्वलायनः अत्र सपिंडीकरणं संवत्सरान्ते द्वादशाहे वेति कात्यायनोप्याह सतः
संवत्सरे पूर्णे त्रिपक्षे वा यदहर्वा वृद्धिरापद्येत इति द्वादशाहे त्रिपक्षे वृद्धिप्राप्तौ संवत्स
रे चेति चत्वारः पक्षा दर्शितास्तत्र द्वादशाहे पितुः सपिंडीकरणं साग्निकेन कार्यं ...

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ीकरणे विप्रणापि इ पितृयज्ञासिद्धेः साग्निकस्तु यदा कर्त्ता प्रेतो वाप्यग्निमान् भवेत्
द्वादशाहे तदा कार्यं सपिंडीकरणं पितुरिति वचनात् निरग्निकस्तु त्रिपक्षे वृद्धिप्राप्
तौ संवत्सरे वा कुर्यात् यदा प्राक् संवत्सरात् सपिंडीकरणं तदा षोडशश्राद्धानि कृत्वा सपि
ंडीकरणं कार्यमुत सपिंडीकरणं कृत्वा स्वकालेनातिकर्त्तव्यानीति संशयः उभयथा व
चनदर्शनात् श्राद्धानि षोडशादत्वा नतु कुर्यात् सपिंडनं श्राद्धानि षोडशापाद्य विद
२० धीत सपिंडनमिति षोडशश्राद्धानि च द्वादशाहे त्रिपक्षे च षण्मासे मासिकादिके श्राद्ध २०
निषोडशैतानि संस्मृतानि मनीषिभिरिति दर्शितानि तथा यस्यापि वत्सरादर्वाक् सपिं
डीकरणं भवेत् मासिकं चोदकुंभं च देयं तस्यापि वत्सरमिति तत्र सपिंडीकरणं कृत्वा स्व
काल एव तानि कर्त्तव्यानीति प्रथमः कल्पः अपाकर्षकालत्वेन प्राप्तानधिकारात् यदपि

वचनं षोडशश्राद्धानि कृत्वैव सपिंडीकरणं संवत्सरात् प्रागपि कर्त्तव्यमिति सोयमापत्कल्पः
यदा यत्कल्पेन प्राक् सपिंडीकरणात् प्रेतश्राद्धानि करोति तदैकोद्दिष्टविधानेन कुर्या
त् यदा तु मुख्यकल्पेन स्वकाल एव करोति तदा द्विकं श्राद्धं सोयथा करोति पार्वणमेको
द्दिष्टं वा तथा मासिकानि कुर्यात् सपिंडीकरणादर्वाक् कुर्वन् श्राद्धानि षोडश एकोद्दि
ष्टविधानेन कुर्यात् सर्वाणि तानि तु सपिंडीकरणादूर्ध्वं यदा कुर्यात्तदा पुनः प्रत्यब्दं
यो यथा कुर्यात्तथा कुर्यात् स तान्यपीति स्मरणात् एतच्च प्रेतश्राद्धसहितं सपिंडीकर
णं संनिकृष्टधनेषु बहुषु भ्रातृषु सत्स्वपि कोनैव कृतेनालं न सर्वैः कर्त्तव्यं नवश्रा
द्धं सपिंडत्वं श्राद्धान्यपि च षोडश एकेनैव तु कार्याणि संविभक्तधनेष्वपीति स्मरणात् भर
इदं च प्रेतश्राद्धसहितं सपिंडीकरणमसंन्यासिनां पुत्रादिभिर्नियमेन कर्त्तव्यं प्रेतत्ववि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

शूद्रा... मध्येतन्ते कर्त्तव्यं मम ... दशे ... इति वि
... त्वात्

मोक्षार्थत्वात् संन्यासिनो नु कर्तव्यं यथाह उशनाः एकोद्दिष्टं न कुर्वीत यतीनां चैव सर्वदा
अहन्येकादशे प्राप्ते पार्वणं तु विधीयते सपिण्डीकरणं तेषां तु न कर्त्तव्यं सुतादिभिः त्रिदण्ड
ग्रहणादेव प्रेतत्वं नैव जायते इति ... सनिधानेन सगोत्रा ... दाहसंस्कारः कृतस्तेन
नवादशात् प्रेतकर्म कर्त्तव्यं अत्र गौतमः ... दद्यादि दिवा पुमान् प्रथमेहनि योद
२१ घात् सदृहं समाप ... स्मरणात् सपिण्डीकरणादूर्द्धं संवत्सरिक पार्वणादीनि पुत्र २१
स्यानिदमेव कार्य्याणि ... नियतानि एकोद्दिष्टकालानाह मृतेहनि न कर्त्तव्यं प्रति
मासं तु कर्त्तव्यं प्रतिमासं तु वत्सरं प्रतिसंवत्सरं चैवमाद्यमेकादशेहनि मृतेहनि प्रति
मासं संवत्सरं यावदेकोद्दिष्टं कार्य्यं सपिण्डीकरणादूर्द्धं प्रतिसंवत्सरमेव च एकोद्दि
ष्टं ... वर्त्तव्यं आद्यं सैकोद्दिष्टप्रकृतिभूतमेकोद्दिष्टमेकादशाहनि मृतदिवसापे

५

... ✓

रित्य श्रवणदिवसेऽमावास्यायां वा कर्त्तव्यं ॥ अपरिज्ञातिमृतेहन्यमावास्यायां श्रवणदिवसे वेति स्म
रणात् अमावास्या यस्मिंस्तिगमनमास संवत्सिन्याममावास्यायां प्रवासवासे ... यं तन्मासेऽ ...
ये पिवेति स्मरणात् मृतेहनीत्यनाहिताग्नेर्विशेषो जनूकर्ण्येनोक्तः ऊर्द्ध त्रिपक्षाद्यत् श्राद्धं
मृतेहन्येव तद्भवेत् अधस्तत् कारयेद्दाहादाहिताग्नेर्द्विजन्मनः इति त्रिपक्षादर्वाग्यत् प्रेत
कर्म तद्दाहदिवसादारभ्याहिताग्नेः कार्य्यं त्रिपक्षादूर्द्धं यच्छ्राद्धं तन्मरणदिवस एवेत्यर्थः
अनाहिताग्नेस्तु सर्वं मृताहएव आद्यमेकादशेहनीति स्वाशौचोपलक्षणमिति केचित्
शुचिना कर्म कर्त्तव्यमिति शुद्धरंगत्वात् ... चापगमइति सामान्येनोपक्रमैकोद्दि
ष्टस्य विष्णुना विहितत्वात् तदप्युक्तं एकादशाहिकं यच्छ्राद्धं तत्सामान्यमुदाहृतं चतुर्णा
मपि वर्णानां सूतकं तु पृथक् पृथगिति पैठीनसिस्मरणविरोधात् आद्यं श्राद्धमशुद्धोपि कुर्य्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दशादशाहनि वर्त्तमानत् कालिकी शुद्धिरश्रद्धः पूर्वे [illegible] वस इति शंखवचनविरोधश्च [illegible]
[illegible]पक्रमं विष्णुवचनं दशाहासौ [illegible] विषयमपि छद्रतइति प्रतिसंवत्सरं चैवमितिप्रतिसंव
त्सरं मृते [illegible] एकोद्दिष्ट [illegible] मुपदिष्टं योगीश्वरेण तथाच स्मृत्यंतरं वर्षे वर्षे तु कर्त्तव्या माता
पित्रोरस्तु सतक्रिया अदैवं भोजयेच्छ्राद्धं पिंड मेकं तु निर्वपेदिति यमोप्याह सपिंडीकरण
दूर्ध्वं प्रतिसंवत्सरं सुतैः मातापित्रोः पृथक्कार्य्यमेकोद्दिष्टं मृतेऽहनीति व्यासस्तु पार्वणाप्र
तिषेधति एकोद्दिष्टं परित्यज्य पार्वणं कुरुते नरः अकृतं तद्विजानीयाद्भवेच्च पितृघातक
इति जमदग्निस्तु पार्वणमाह आपाद्य सहपिंडत्वमौरसो विधिवत्सुतः कुर्वीत दर्शवच्छ्रा
द्धं मातापित्रोः क्षयेऽहनीति शातातपोप्याह सपिंडीकरणं कृत्वा कुर्य्यात्पार्वणवत्सदा प्रति
संवत्सरं विद्वाञ्छागलेयो [illegible] विरोधे वचनाविप्रतिपत्तौ [illegible] मात्मा एवमाहुः अत्र

सपिंडी [illegible] मातापित्रोः क्षयाहे पार्वणमेव [illegible] दत्त [illegible] रेकोद्दिष्टमितिजातूकर्ण्यवच
नात [illegible] विधिनाकेनचौरसो कुर्वीतामितरे कुर्य्युरेकोद्दिष्टं सुतादश इति त
दसत् [illegible] वचनस्य [illegible] पितृप्रत्यब्दमिति संतिच [illegible] रिक्तानि प्रत्यब्दम्
[illegible] याभावे [illegible] तिषु अतो नक्तयाह विषयपार्वणैकोद्दिष्टविषयत्व
[illegible] सुमन्तुपराशरवचनं पितुर्गतस्य देवत्वमौरसस्य त्रिपौरुषं सर्वत्रानेकगोत्र
[illegible] तहनीति तदपि न व्यवस्थापकं यस्मादस्यायमर्थः देवत्वं गतस्य सपिंडीकृत
[illegible] औरसेन त्रिपौरुषं पार्वणं कार्य्यं अनेकगोत्राणां भिन्नगोत्राणां मातुलादीनां
क्षयेऽहनि [illegible] सौवएकोद्दिष्टमेव किंच सपिंडीकरणादूर्ध्वमप्येकोद्दिष्टमेव
कर्त्तव्यमौरसेना [illegible] एकोद्दिष्टं हि कर्त्तव्यमौरसेन मृतेऽहनि सपिंडीकरण

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

२३

दृष्टं मातापित्रोरेणपार्वणमिति उदीच्याः पुनरेवं व्यवस्थापयंति आमावास्यायां नान्दी...
पक्षे वामृताह ... त्रमासे एकोदिष्टमेवेति अमावास्यां क्रयायस्पप्रेत... यथवाऽ
नः पार्वणं तत्र ... को ... नेति स्मरणात एतदपि नाद्रियंते वृद्धाः अनि
श्चितमूलेनानेन निश्चितमूलानां वहूनां क्षयाह मात्रपार्वण विषयाणां वचनानाममावा
स्यां प्रेतपक्षं मृताह विषयत्वेनातिसंकोचस्यायुक्तत्वात सामान्यवचनानर्थक्याच्च तत्र
हि सामान्यवचनस्य विशेषवचनेनोपसंहारो यत्र सामान्य विशेषसंवंधज्ञानेन वचनद्वय
मर्थवत् यथा सप्तदशसामिधेनीरनुब्रूयादित्यनारभ्याधीतस्य विकृतिमात्र विषयस्य सा
म्नदश्यवाक्यस्य सामिधेनीलक्षण द्वारसंवंधेनार्थवत्तो मित्रविंदादिप्रकरणे उपसंहा
रः इह तु द्वयोर्मृताह ... विषयत्वानार्थवत्तेति ... कोदिष्ट निवृत्तिफल

रा मः

२३

... पार्वण ... विधानं युक्तं न चैकोदिष्टवचनानां मातापितृ क्षयाह विषयत्वेन पार्वणवचना
... चत ... क्षयाह विषयत्वेन व्यवस्था युक्ता न चैकोदिष्टवचनानां मातापितृक्षयाह विषयत्वे
न पार्वण ... वचनानां ... तदन्यक्षयाह विषयत्वेन व्यवस्था युक्ता उभयत्रापि मातापितृ ...
णस्य विद्यमानत्वात सपिंडीकरणादूर्द्धं प्रतिसंवत्सरं सुतैः मातापित्रोः पृथक ... एकोद्दि
ष्टं मृतेहनीति तथाच्चापाद्यसह पिंडत्वमारभ्याविधिवत् सुतः कुर्वीत दर्शवच्चा ऊर्द्धं मातापित्रो
क्षयेहनीति यदपि केश्चिदुच्यते मातापित्रोः क्षयाह साग्निः पार्वणं कुर्यान्निरग्निरेकोदिष्टं
... वर्षे सुतः कुर्यात् पार्वणं यो ऽग्निमान्द्विजः पित्रोरनग्निमान वापि एकोदिष्टं मृतेहनीति
सुमंतुस्मरणात इति तदपि सत प्रतिपक्षत्वात उपक्रमणीयं वह्वृचपरिशिष्टे ...
... सपिंडनादूर्द्धं मेकोदिष्टं न पार्वणमिति स्मरणात ... निर्णयः संन्यासिनां तु क्षया

२१

२४ हस्तुतेनपार्वणमेवकर्त्तव्यं एकोद्दिष्टंयतेन्नास्तित्रिदण्डग्रहणादिह सपिंडीकरणाभावात्पा
र्वणांतस्यसर्वदेतिप्रचेतसः स्मरणात् अमावास्याकृयाहेप्रेतपक्षेकृयाहेच पार्वणमेवत्र
गावास्यांकृयोयस्यप्रेतपक्षे अथवाकृन रित्यादिवचनस्योक्तनीत्यानियमपरत्वात् अन्यत्र
कृयाहपार्वणैकोद्दिष्टयोर्वाहृयवचाद्विकल्पएव तत्रापिवंशसमाचारव्यवस्थायामस्यारे
वव्यवस्थितिः व्यवस्थितावसत्यामिच्छाविकल्पमितिसंग्रह नित्यश्राद्धव्यतिरिक्तसर्वश्रा
द्धशेषमिदमभिधीयते पिंडांस्तुगोविप्रेभ्योदद्यादग्नौजलेपिवा प्रक्षिपेत्सत्सुविप्रेषु
द्विजोच्छिष्टनमार्जयेत् पूर्वदत्तानांपिंडानांपिंडसावाप्रतिपत्तिरियंगोवे [illegible]
वातदर्थिनेपिंडंदद्यात् [illegible]जलेवाप्रक्षिपेत् किंच सत्सुविप्रेषुभोजनदेशा
वस्थितेषु द्विजोच्छिष्टनमार्जयेत्नोद्वासयेत [illegible] हविष्यान्ने

श्रा म: २४

[illegible]

नयेमासंपायसेनतुवत्सरं मात्स्यहारिणकौरभ्रशाकुनच्छागपार्षतैः एणरौरववाराहशाशैर्मा
सैर्यथाक्रमं मासवृद्ध्याभितृप्यंतिदत्तैरिहपितामहाः हविष्यंहविर्योग्यंतिलब्रीह्यादि
यथाहमनुः तिलैर्व्रीहियवैर्माषैरद्भिर्मूलफलेनवा दत्तेनमासंप्रीयंतेविधिवत्पितरोनृ
णामिति तदन्नंहविष्यान्नं तेनमासंपितरस्तृप्यंतीत्यनागतेनान्वयः पायसेनगव्येनपय
सिद्धेनसंवत्सरं संवत्सरंतुगव्येनपयसापायसेनचेतिस्मरणात् मत्स्योनक्रः पाठी
नादिः तस्येदंमात्स्यं हरिणस्ताम्रमृगः एणः कृष्णस्तयोर्यस्ताम्रोहरिणउच्यतइतिः
[illegible]स्मरणात् तस्येदंहारिणकं औरभ्रमौक्तसंबंधौरभ्रं शाकुनंपक्षिकी
लंवाथ अखुणा [illegible] मृगस्तन्मांसंपार्षतं एणः कृष्णमृगस्तस्यविकारे
मांसनु संवरस्तत्पत्न्यं रौरवं वाराहआरण्यशूकरस्तदंगंवाराहं शशस्येदंशाशं एभि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

२५

मीतिः पितृभ्योदत्तैः हविष्यान्नेनमासमित्युक्तत्वात् तत ऊर्द्धं यथाक्रमं मेकैकमासं वृद्धा पित
रस्तृप्यंति किंच खड्गामिषं महाशल्कं मधुमुन्यन्नमेव च लोहामिषं कालशाकं मांसं वाद्धी
णसस्य च यद्ददाति गयास्थश्च सर्वमानंत्यमश्नुते तथा वर्षात्रयोदश्यां मघासु च विशेषतः
खड्गो गंडकस्तस्य मांसं महाशल्को मत्स्यभेदः मधु माक्षिकं मुन्यन्नं सर्वमारण्यं नीवारादि
लोहारक्तश्छागस्तदामिषं महाशाकं कालशाकं वाद्धीणसो वृद्धश्वेतच्छागः त्रिपिबं लि
द्रियक्षीणं श्वेतं वृद्धमजापतिं वाद्धीणसं तत्राहुर्याज्ञिकाः श्राद्धकर्मणीति या ज्ञिकप्रसि
द्धं त्रिपिबः पिबतः कर्णो जिह्वा यस्य जलं स्पृशति सत्रिभिः पिबतीति त्रिपिबः तस्य वाद्धी
णसस्य मांसं यद्ददाति गयास्थश्च यत्किंचिच्छागादिकमपि गयायां ददाति च शब्दाद्गाद्धा
णादेषु गंगाद्वारे प्रयागे चनैमिषे पुष्करे वृद्[illegible]तथाच सन्निहत्यां

मघायां च श्राद्धमक्षय्यतां व्रजेदिति आनंत्यमश्नुते अनंतफलहेतुत्वं प्राप्नोति [illegible]मश्नुते इति
प्रत्येकं निसंबध्यते तथा वर्षात्रयोदश्यां भाद्रपदकृष्णपक्षत्रयोदश्यां विशेषेण मघायुक्तायां
तत्किंचिद्दीयते तत्तत् सर्वमानंत्यमश्नुत इति गतेन संबंधः अन्यद्यपि मुन्यन्नमांसमध्वादीनि
वैवर्णानां सामान्येन श्राद्धयोग्यानि दर्शितानि तथापि पुलस्त्योक्तव्यवस्थादरणीया मुन्यन्न
मन्नं ब्राह्मणस्योक्तं मांसं क्षत्रियवैश्ययोः मधुप्रधानं शूद्रस्य सर्वेषां चाविरोधि यदिति अ
स्य[illegible]ः मुन्यन्नं नीवारादि यच्छ्राद्धयोग्यमुक्तं तद्ब्राह्मणस्य प्रधानं समग्रफलदं यच्च मां
[illegible]क्षत्रियवैश्ययोः प्रधानं यत्क्षौद्रं मधु तच्छूद्रस्य एतत्त्रयव्यतिरिक्तं यदविरो
धि [illegible] प्रतिषिद्धं आम्रकादि यच्च विहितं हविष्यं कालशाकादि तत्सर्वेषां सर्वफल
दमिति [illegible]तिथिविशेषात्फलविशेषमाह [illegible]वेदिनश्च पश्यन्वै सततसुतानपि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

२८ द्यूतं कृषिं वणिज्यां [illegible] शफैकशफौ [illegible] ब्रह्मवर्चसिनः पुत्रान् स्वर्ग [illegible] कुर्य्यात् ज्ञाति
श्रैष्ठ्यं सर्वकामान् [illegible] प्रतिपत्प्रभृति पितृकां वर्जयित्वा चतुर्दशीं [illegible]
तासु वै ते [illegible] [illegible] कन्यावि [illegible] जामातरं [illegible]
संपन्नाः पशवः क्षुद्राः [illegible] वयः सुताः [illegible] द्यूतं कृत [illegible] कृषिं कृषि [illegible] व ५
[illegible] [illegible] ब्रह्मवर्चसिनः पुत्राः ते
[illegible] व्ययन [illegible] तेजो ब्रह्मवर्चसं तद्युक्ता स्वर्ग [illegible]
त्रपुसीसादि [illegible] ज्ञातिश्रैष्ठ्यं [illegible] सर्वकामाः काम्यत इति कामः [illegible]
स्वादयः एतानि कन्यादीनि चतुर्दश फलानि [illegible] प्रतिपत्प्रभृति [illegible]
तासु चतुर्दशीवर्जितासु चतुर्दशसु तिथिषु श्राद्धं [illegible] यथाक्रममवाप्नोति [illegible] २८

[illegible] चतुर्दश्यामेकोद्दिष्टविधानेन श्राद्धं दद्यात् यदि बाल [illegible] हतानभवंति समवमा
गतस्यापि पितुः शस्त्रहतस्यैकोद्दिष्टं सुतः कुर्य्यात् चतुर्दश्यां महालये इति स्मरणात् सम
[illegible] महालये भाद्रपद [illegible] पक्षे चतुर्दश्यां शस्त्रहतस्यैव नान्यस्येति
नि [illegible] शस्त्रहतस्य चतुर्दश्यां नेवे [illegible] अत [illegible] शस्त्रहतस्यापि [illegible]
[illegible] मितव्यं प्रोष्ठपद [illegible] मासि मासि
चैवा [illegible] विशेषमाह स्वर्गं ह्यपत्यमोजश्च शौर्य्यं क्षेत्रं
[illegible] कृत्तिकादिभरणीपर्यंतं [illegible]
[illegible] परमां गतिं धनं वेदान् भिषक्सिद्धिं कुप्यं गा अप्यजाविकं [illegible]
[illegible] नायुः श्राद्धदः श्राद्धं संप्रयच्छति [illegible] कृत्तिकादिभरण्यंतं स कामानाप्नुयादिमान्

२७

आस्तिकः श्रद्दधानश्चव्यपेतमदमत्सरः कृतिकामादिं कृत्वा नरस्त्वेतं प्रतिलक्रत्रयः श्राद्धं दद
तिसयथाक्रमंस्वर्गोनायुः पर्य्यन्तानकामानाप्नोति यद्यास्तिकः श्रद्दधानोव्यपेतमदमत्सरः कृ
तिकामादिं कृत्वा नरस्त्वेतं प्रतिलक्रत्रयः श्राद्धं ददातिसयथाक्रमंस्वर्गोनायुः पर्य्यन्तान्कामा
नाप्नोति यद्यास्तिकः श्रद्दधानोव्यपेतमदमत्सरः ... आस्तिकोविश्वासवान श्रद्ध
धानश्चआदरातिशययुक्तः व्यपेतमदमत्सरः मदोगर्वः मत्सरईर्ष्यातान्यांरहितः स्वर्गोनि
रतिशयसुखं अपत्यमंविशेषणा ओजआत्मशक्त्यतिशयः शौर्य्यंनिर्भयत्वंक्षेत्रंफलवत् व
लंशारीरंपुत्रोभाग्यवान श्रेष्ठ्यंज्ञातिषु सौभाग्यंजनप्रियतासमृद्धिः धनादेः मुख्यताग्यता
गुणैसामान्येनप्रवर्त्तकता अप्रतिहताज्ञाता ... प्रभुत्वं वाणिज्यकृषिकुसीदगो
रक्षाः आरोग्यमनामयत्वंयशः प्रख्यातिः वीतशोकता ... वियोगादिजनितदुःखाभावः

परमागतिर्ब्रह्मलोकप्राप्तिः धनंसुवर्णादिवेदाऋग्वेदादयः भिषक् सिद्धिरोषध ... दि
कुप्यंसुवर्णरजतव्यतिरिक्तंताम्रादिगावःप्रसिद्धाः अजाः ... अश्वा ...
जीवनं ... नित्यंप्यतिरस्तैरिहपितामह इत्यनेनपितृणांश्राद्धेनतर्पणमेव
तीत्युक्तं तदनुपपन्नं प्रातिस्विकाशुभाशुभकर्मवशेनस्वर्गनरकादिगतानांमनुष्या
णांपुत्रादिनिर्देतैरन्नपानादिनिस्तृप्त्यसंभवात संनवेपिस्वयमागतानामप्यनाशानां
कथंस्वर्गादिफलंप्रयच्छन्तीत्यतआह वसूरुद्रादितिसुतः पितरः श्राद्धदेवताः प्रीणय
तिमनुष्याणांपितृन्श्राद्धेनतर्पिताः ... नविद्यां ... माकंमुख्यानेव ...
... प्रीतान्नृणांपितामहाः नक्षत्रदेवतादयएवश्राद्धकर्माणिसंप्रदानभूताः
पित्रादिशब्दैरुच्यन्ते किंलाघिष्टात्वस्वादिदेवतासहितायव यथा ... दिः

२८

न्नशरीर मात्रेना [illegible]मात्र किं [illegible] विरोध आलाजल्पेति [illegible] वित्वदेवता
सहिताएवदेव [illegible]दय: पित्रादिशद्वेनोच्यंते अतश्चा [illegible]देव [illegible] पुत्रा
दिनिर्दत्तेनान्नपानादिना [illegible]: संतस्तानपि देवदत्तादीन्सर्पयंति कर्तुर्[illegible]
[illegible]नसंधा[illegible]ति [illegible]पिण्ड[illegible] न्नपानादिना [illegible]
नत् आसती[illegible] दर्शनयति [illegible]आदि [illegible] प्रत्युपकार [illegible]
योजयतितद्वत् वसवोरुद्रा आदित्याएतेपितर: [illegible] पितामहप्रपितामहशब्दवा
च्यान केवलं देवदत्तादय एव श्राद्धदेवताश्राद्धकर्मणि [illegible]भूता: किं [illegible]
[illegible] पितॄन् देवदत्तादीन् अयंश्राद्ध तर्पिता: तर्पयंति ज्ञान [illegible]
[illegible] केवलं पितॄंस्तर्पयंति अपितु श्राद्धकारिण: आयु: प्रजां धनं [illegible]

[illegible] कारात्त [illegible] पितामहा वस्वादय: प्रयच्छंति
॥०॥० ॥इतिश्राद्धप्रकरण॥ ॥०॥ शुभमस्तु ॥०॥०॥श्री॥श्री॥श्री॥श्री॥श्री॥०
[illegible] १७८९ समय मार्गशीर्ष [illegible] शुभमस्तु ॥ श्री